

Prof. zw. dr hab. Jadwiga Stawnicka
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Izabeli Kozery
Семантика и прагматика вторичной имперфективации
в современном русском языке на основании корпусного анализа
napisanej pod kierunkiem dr hab. Doroty Szumskiej

Na wstępie chciałbym podziękować Radzie Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego za obdarzenie mnie zaszczytem dokonania recenzji niniejszej rozprawy.

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Izabeli Kozery *Семантика и прагматика вторичной имперфективации в современном русском языке на основании корпусного анализа* koncentruje się wokół tematyki aspektologicznej, a w szczególności wokół zagadnień semantyki i pragmatyki wtórnej imperfektywizacji we współczesnym języku rosyjskim oraz językoznawstwa korpusowego. Rozprawa została napisana na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2016 roku. Promotorem rozprawy jest dr hab. Dorota Szumska.

Struktura pracy i zawartość treściowa rozdziałów

Recenzowana praca ma układ typowy dla rozpraw doktorskich, prawidłowy w odniesieniu do struktury podziału treści. Praca zawiera 214 stron komputeropisu, w tym 199 stron tekstu, po którym zamieszczono spis tabel oraz pozycje literaturowe. W bibliografii zamieszczono 160 pozycji literaturowych, odrębnie źródła leksykograficzne oraz źródła internetowe. Bibliografię podzielono na dwie części. W pierwszej znalazły się monografie, rozdziały w monografiach oraz artykuły naukowe w czasopismach autorów, których nazwiska nie zostały zapisane cyrylicą, w drugiej części bibliografii – nazwiska autorów zostały zapisane cyrylicą.

Rozprawa składa się z części wstępnej, sześciu rozdziałów oraz zakończenia, po którym zamieszczono spis tabel oraz bibliografię. Każdy z rozdziałów rozpoczyna się częścią wstępną oraz zawiera wnioski w części końcowej. Do tekstu rozprawy dołączono aneks składający się z dziewięciu części, zawierający między innymi spis wtórnych formacji

imperfektywnych

w porządku alfabetycznych ze wskazaniem cech semantycznych (3144 czasowniki) oraz spis w porządku alfabetycznym wtórnych formacji imperfektywnych z wyróżnieniem morfemów.

Rozdział pierwszy skład się ze wstępu, czterech podrozdziałów oraz wniosków. Dokonano w nim przeglądu badań korpusowych: zdefiniowano pojęcie lingwistyki korpusowej, wyróżniono typy analizy korpusowej, scharakteryzowano instrumenty lingwistyki korpusowej oraz omówiono cechy Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego. Rozdział drugi poświęcony jest rozważaniom na temat kategorii aspektu czasownika. Składa się również ze wstępu, trzech podrozdziałów oraz wniosków. Omówiono w nim kategorię aspektu jako kategorię gramatyczną, pojęcie pary aspektowej, terminy „rodzaj akcji czasownikowej”, „Aktionsart”, aspektualność, klasyfikacja czasowników Zeno Vendlera, próby dostosowania klasyfikacji Vendlera do materiału rosyjskiego przez Hansa Mehlig, klasyfikację Jeleny Paduczewej. W tym rozdziale autorka rozprawy omawia także klasyfikacje rosyjskich rodzajów akcji czasownikowej. W drugim podrozdziale analizowany jest aspekt jako kategoria semantyczna, a także znaczenia szczegółowe aspektu. Rozdział trzeci poświęcony jest problematyce imperfektywizacji w świetle koncepcji aspektologii słowiańskiej. Omówiono typy imperfektywizacji i sposoby jej wyrażania, problematykę wtórnej imperfektywizacji, trójk- i par aspektowych. W rozdziale czwartym w centrum uwagi Autorki rozprawy znalazła się konkurencja form aspektowych. Omówiono badania przeprowadzone przez Autorkę wśród użytkowników języka rosyjskiego, metody przeprowadzenia ankiety oraz analizę wyników. Skoncentrowano się także na omówieniu imperfektywów sekundarnych w słownikach typu objaśniającego, a także roli imperfektywów sekundarnych z punktu widzenia iteratywności. Rozdział piąty zawiera badania korpusowe imperfektywów sekundarnych. Dokonano w nim analizy ilościowej materiału empirycznego, by w kolejnym rozdziale przejść do analizy łączliwości imperfektywów sekundarnych na podstawie materiału korpusowego, tj. użycia w konstrukcjach z negacją, ze wskaźnikami obiektu, jakości akcji, wreszcie z określnikami krotności nieograniczonej oraz ograniczonej. W zakończeniu autorka dysertacji odpowiada na pytanie, czy trójki aspektowe mają charakter usankcjonowany, czy iluzoryczny.

Wartość naukowa pracy

Zawartość merytoryczna rozprawy świadczy o olbrzymiej wiedzy autorki z dziedziny aspektologii rosyjskiej. Oryginalność podjętego tematu wynika z różnorodności opisu kategorii aspektu, rodzajów akcji czasownikowej, par i trójek aspektowych, znaczeń

szczegółowych aspektu. Autorka w oparciu o bardzo bogatą i różnorodną literaturę przedmiotu w tego obszaru, porządkuje i klasyfikuje różne podejścia do analizowanego zagadnienia. Przegląd literatury jest bardzo obszerny, stan wiedzy autorka przedstawiła wyczerpująco, w zakresie wymaganym dla celów dysertacji. Jest to wzorowe kompendium wiedzy dla zainteresowanych problematyką aspektologiczną. Omawiane fragmenty rozprawy dokumentują bardzo dobre rozeznanie Autorki w tematyce rozprawy.

Narzędzia wykorzystane przez Autorkę w dysertacji zostały wybrane zasadnie do osiągnięcia zamierzonych celów badawczych. Autorka wykorzystuje metodę analizy korpusowej, analizuje definicje słownikowe, metodę analizy kontekstowej, test substytucji, analizę dystrybutywną, elementy podejścia kognitywnego i metodę analizy komponencjalnej (*Wstęp*, s. 8). Tematyka recenzowanej rozprawy ma charakter naukowy. Na podstawie przeprowadzonych badań Autorka osiągnęła cel rozprawy.

Praca jest napisana zwięzłym językiem, poprawnym pod względem formalno-językowym i stylistycznym, zamieszczone w pracy tabele (56 tabel) są czytelne, opatrzone poprawnymi i wyczerpującymi podpisami, ponadto materiał graficzny odznacza się estetyką ujęć graficznych i starannością wykonania. Stosowana terminologia jest zgodna z normami naukowymi i zasadami przyjętymi w dyscyplinie językoznawstwa. Autorka rozprawy – z myślą o czytelniku - odnosząc się do zagadnień omawianych wcześniej, przywołuje numerację rozdziału, podrozdziału oraz stronę, na której zagadnienie było omawiane (np. na s. 117)

Poszczególne części dysertacji posiadają logiczną strukturę, zostały zachowane właściwe proporcje poszczególnych części rozprawy, czym Autorka udowodniła umiejętności konstruowania tekstu naukowego.

Uwagi polemiczne

W części II.1.4.4. poświęconej rodzajom akcji czasownikowej należałoby wyeksponować dwie koncepcje definiowania kategorii Aktionsart. Jedni badacze definiują Aktionsarten jako klasy czasowników charakteryzujących się stałymi cechami słowotwórczymi, wskazującymi sposób wykonania (realizacji) akcji lub precyzującymi przebieg akcji w czasie. W tym ujęciu są to klasy leksykalno-słowotwórcze charakteryzujące się obecnością wykładników formalnych (formantów słowotwórczych). Ładunek semantyczny leksemu czasownikowego (w sensie wyrażania określonego rodzaju akcji) jest zdeterminowany wartością wykładnika formalnego, który w połączeniu z podstawą powoduje modyfikację jej znaczenia i nadaje jej nową wartość (leksem werbalny wyraża określony

rodzaj akcji). Przedstawicielami tej koncepcji wywodzącej się od już od A. A. Szachmatowa i W. W. Winogradowa są A. W. Isaczenko, N. S. Awiłowa, W. S. Chrakowski, A. A. Zalizniak i A. D. Szmielow. Inni badacze traktują Aktionsarten jako klasy semantyczne obejmujące leksemy, dla których obecność wykładników formalnych nie jest obligatoryjna. Każdy czasownik wyraża zatem jakiś RA. Przedstawicielem tej koncepcji jest Ju. S. Masłow, A. W. Bondarko, M. A. Szelakin. Sugerowałabym wyeksponowanie w tekście tego zróżnicowania oraz kwestii relacji pomiędzy rodzajami akcji czasownikowej a aspektem. Chciałabym zgłosić kilka uwag polemicznych i sugestii pozwalając sobie na komentarz podsumowujący całość rozprawy.

1. Na str. 47 Autorka pisze o klasyfikacji czasowników angielskich Zeno Vendlera, ze względu na to, iż tak klasyfikacja odegrała ważną rolę w slawistyce. Próbę dostosowania klasyfikacji Vendlera do materiału rosyjskiego podjął Hans Mehlig. Z punktu widzenia cechy „parzystości” H. Mehlig podkreśla, że w pary aspektowe wstępują czasowniki *accomplishments* i *achievements*, a czasowniki *activity* i *states* pozostają czasownikami *imperfectiva tantum*, chociaż perfektywizacja czasowników typu *activities* jest możliwa przy pomocy tzw. rodzajów akcji. W analizie H. Mehliga brak jednak charakterystyki czasowników *perfectiva tantum*. Sugeruję rozbudowanie tego elementu, gdyż informacja na temat koncepcji Hansa Mehliga zajmuje zbyt mało miejsca w dysertacji (jedynie 4 zdania)
2. Każdy z rozdziałów zawiera część wprowadzającą. Część wprowadzająca rozdziału pierwszego oraz piątego nie została opatrzona tytułem, pozostałe części wstępne mają tytuły. Sugerowałabym ujednolicenie zapisu.
3. W wszystkich rozdziałach, oprócz rozdziału trzeciego, części wstępne nie są opatrzone numeracjami cyfrowymi. Jedynie w rozdziale trzecim, część wstępna została opatrzona cyfrą rzymską i arabską, podobnie jak jej dwie części składowe. Sugerowałabym również ujednolicenie zapisu w tym zakresie.
4. Na str. 38 błędnie przetłumaczono angielski przykład „*John was reading a book when Bill called*” jako „когда прочитал Билл”.
5. Na str. 39 zawarta jest uwaga, iż porównanie aspektu słowiańskiego z wyrażaniem znaczeń aspektowych w językach spoza obszaru słowiańskiego wskazuje różnorodność środków wyrażania znaczeń aspektowych w tych językach „na powierzchni”. Sugerowałabym rozbudowanie tej myśli poprzez wskazanie niektórych środków językowych z bogatego repertuaru.

6. Ujednolicenia wymagałby zapis imion badaczy, pojawiają się bowiem różne warianty zapisu: imię, pierwsza litera imienia lub samo nazwisko (np. s. 47)
7. W bibliografii (s. 205) nie zaznaczono, iż pozycja „*Aspekt z określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim (na materiale form czasu przeszłego)*” (Katowice 2009) jest nieopublikowaną rozprawą doktorską autorstwa Mirelli Wartini.
8. W rozprawie brak streszczenia w języku polskim i angielskim.

Podsumowanie

Mimo przedstawionych powyżej sugestii, które w żadnym wypadku nie podważają zasadniczego dorobku doktorantki) uważam, że przyjęta hipoteza rozprawy została pozytywnie zweryfikowana, a wyznaczone cele pracy mają charakter naukowy i zostały konsekwentnie i w pełni zrealizowane. Recenzowana rozprawa doktorska - charakteryzująca się celowo dobraną i ważną tematyką - wnosi istotne poszerzenie wiedzy z zakresu rosyjskiej aspektologii. Stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego, a jej Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i opanowaniem olbrzymiej wiedzy teoretycznej.

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska ze względu na oryginalność poruszanej tematyki i rozwiązania metodologiczne w pełni zasługuje na wyróżnienie.

W świetle powyższych argumentów stwierdzam, iż przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim na stopień doktora nauk humanistycznych i wnoszę o dopuszczenie pracy mgr Izabeli Kozery do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Katowice, 29.07.2016 r.